Källstorp i Broby socken, Skaraborgs län.
Ett försök till gårdshistoria

Tryckt med bidrag från Kungl. Patriotiska Sällskapet.

Av *Carl C:son Kjellberg*

Genom kungl brev den 18 juni 1540[1] blevo biskopsstolens över 200 landbönder i Skara stift indragna till Kronan. Samtidigt infordrade Gustaf I noggranna uppgifter rörande såväl biskopsgodsen som de övriga s.k. kapitelgodsen eller prebendehemmanen och den längd, som med anledning härav upprättades, ingår i serien Västergötlands handlingar i Riksarkivet[2]. I denna längd står under "Prebenda Karlstorp Elene" antecknad Olaff i Kätilstorp, vilken därmed får betraktas som den förste kände brukaren av det hemman i Broby socken, som numera heter Källstorp[3].

Namnformen Kätilstorp förekommer redan i ett pergamentsbrev, daterat den 17 augusti 1451 (61?)[4] och avseende ett godsbyte, men om det här rör sig om samma hemman är tveksamt. Även andra stavningsformer föekomma. I ett senare pergamentsbrev från den 8 oktober 1552[5], vari Kinne häradsrätt vid ting i Källby stadfäster ett tomtköp, omnämnes en Algudt y Kaettilstorp som den förste av nämndemännen och i en tiondelängd från 1615[6] stavas hemmanet Kiettelstorp. Redan 1551[7] talas dock om Algutt i Kielstorp och åtminstone från 1564[8] användes denna namnform mera regelbundet, ehuru med varierande stavning. Enligt Lundahl[9] kan namnet härledas från det fornsvenska mansnamnet Kätil (nuv. Kjell) och torp d.v.s. nybygge.

Karlstorps prebende, som indrogs till Kronan 1549[10], omfattade sammanlagt 11 hemman i olika härader och socknar, varav Kätilstorp var det enda i Broby. Alltsedan dess har hemmanet varit i Kronans ägo med undantag för åren 1611—81, då det varit bortdonerat. Helt säkert har det dock i tidernas begynnelse varit skattehemman, då de äldsta sådana aldrig varit Kronans utan uppodlats av det lediga landet, innan Kronan ännu tillerkänt sig rätt till all icke uppodlad jord inom rikets gränser. Detta skedde först när Gustaf I i ett brev 20 april 1542 förklarade, att sådana ägor som obyggda ligger hör Gud, oss och Sveriges Krona till[11].

Olaff i Kätilstorp efterträddes senast 1549 av den ovannämnde Algudt och denne återfinnes därefter under Källstorp fram till 1572. Årliga räntan 1568—69 upptager emellertid dessutom en Peder (Pär) i samma gård och i 1571 års Älvsborgs lösen står under Källstorp en Algutt och en Per Nilsson. I tiondelängden 1572 står Algut i Kiälstorp antecknad, men årliga räntan för samma år upptager Per på Kiälstorp ensam[12].

År 1573 har dock dessa personer avlösts av Lars Herlugsson, som därefter står upptagen i räntelängden som ensam brukare. Detta behöver dock icke innebära

att så var fallet. I hjonelagslängderna för Broby socken 1609—11[13] står sålunda Lars Herlingsson respektive Herlugsson registrerad med anteckningen 2 bönder och samma är fallet i mantalslängden 1614[14]. Den ovan nämnda tiondelängden från 1615 tyder också på, att Lars icke allena brukade gården[15].

I 1566 års årliga ränta upptages en Gerlugh y Korstorp (Karstorp) i Broby och det är väl icke omöjligt, att denne kan vara fader till Lars Herlugsson.

En något besvärande omständighet är, att nämnde Lars[16] ännu så sent som 1680 står antecknad under Källstorp i jordeboken. Orsaken härtill torde emellertid vara, att hela Källby pastorat, vari Broby socken ingår, från 1615 tillhörde det till Jacob De la Gardie donerade Läckö grevskap och först 1681 reducerades till Kronan och att därför dessa böcker slentrianmässigt skrevs av år från år och följaktligen fortsatte att upptaga den tidigare bondens namn, ehuru redan sedan länge en ny bonde brukade gården.

I mantalslängden 1616[17] nämnes emellertid första gången Pär i Källstorp, som där står antecknad tillsammans med hustru och en piga. Omedelbart efter honom upptages Hokonn i gården, även han med hustru men utan piga. Lars Herlugsson återfinnes i samma längder sista gången 1614 med anteckningen 2 bönder, 1 dräng och 1 piga. 1615 står endast gårdens namn och anteckningen 1 bonde och 1 dräng. Möjligen innebär detta, att Lars avlidit under mellantiden.

Hokonn (Håkan) som återkommer i mantalslängden fram till och med 1647, ibland med patronymikon Larsson, är med säkerhet son till Lars Herlugsson[18], medan Pers härstamning icke kunnat klart fastställas. Han kallas i mantalslängderna 1645 och 1649 Per Olsson respektive Peder Olofsson, varför någon tvekan knappast kan råda om att fadern hette Olof. Möjligen är denne identisk med den ryttar Oluff Olsson, som enligt en marginalanteckning i årliga räntan 1590 har hemmanet Tomten i Broby i tilldelning.

Källstorp synes ha varit den största gården i socknen. Enligt årliga räntan 1566[19] räntade de fyra hela hemmanen där, med undantag för frälsehemmanen, bl.a. 17 lispund[20] smör och därav svarade Allgott för 6. Till 1571 års Älvsborgs lösen fingo de elva Brobybönderna bidraga med sammanlagt 14½ lod silver samt 152 mark och 6 öre i penningar, varav 5 lod[21] och 38½ mark 2 öre föll på Algutt och Per Nilsson i Källstorp[22].

Genom freden i Stettin 1570 ålades som bekant Sverige att betala en lösensumma till Danmark för att återfå det i kriget förlorade Älvsborg, Sveriges vid den tiden enda hamn vid västerhavet. 1571 års riksdag beviljade för detta ändamål "tiondepenning" att utgå av envars lösa egendom och de i detta sammanhang upprättade längderna ge en bild av förmögenhetsförhållandena på den tiden.

För Algutts och Per Nilssons vidkommande fördelade sig den lösa egendomen och dess uppskattade värde dem emellan på följande sätt

Även under åren 1614—18 utgick en särskild skatt för gäldande av den andra Älvsborgs lösen och enligt de längder, som uppgjordes i samband därmed, uppgick skatten — vilken denna gång var en personskatt — för Källstorps vidkommande ifrågavarande år till 5½, 3, 4½, 4 respektive 4 Daler[23]. Som regel tycks varje bonde ha fått betala 2 Daler, drängar 1 Daler och pigor ½ Daler.

	Algutt	Per Nilsson
Silver	40 lod	10 lod
Koppar	6 lb	10 lb
Käfflings (= unga) oxar	2	2
Kor	3	7
Stutar	2 (4 år)	2 (3 år)
Får	5	9
Getter	7	11
Svin	4	6
Värde	155 mark	230 mark

Vid 1620 års riksdag beviljades en annan skatt, nämligen de s.k. boskapspenningarna, vilka utgjordes av en avgift för varje kreatur och varje tunna utsäde. Även de längder, som uppgjordes för redovisningen av denna skatt, ge en god uppfattning om hemmanens storlek och avkastning. För Håkan och Per visar boskapslängden 1628 och 1641 följande[24]:

	1628		1641	
	Per	Håkan	Per	Håkan
Utsäde (1 tunna = 117,3 l)[25]		9	2	2
Sto	1 g/2 u	1 g/2 u	1	
Oxe	2			
Stutar	1	3	4	3
Kor	5	3	3	2
Kvigor	3	1	3	3
Gamla får	12	3	8	6
Unga får	2	8	2	6
Gamla getter	11		6	6
Unga getter	2		4	7
Unga svin	6	6	2	2
Fåle				1

Boskapspenningarna upphörde 1642 och ersattes med en skatt på 2 D. Smt per mantal[26].

Enligt 1549 års "Mantalzbok över biskops- och prebendelandbönder i Västergötland och Värmland[27] åvilade Algudt i Kietilstorp Landgille följande skatter:

Smör	6 lb
Malt	1 t[a]
Råg	½ t[a]
Husbonde Hestr	2
Herrads Hestr	2
Kongzhestr Huartt 3[e] år	2
Lamatz Hestr Huartt 3[e] år	2 (trol. = lagmanshästar)

Hästarna eller den s.k. fodringen var en från medeltiden stammande skatteform, som avsåg allmogens skyldighet att till utfodring mottaga konungens och vissa förläningsmäns hästar. Den uppkom eller blev åtminstone ständig först under unionstiden och skulle utgöras vart tredje år. Enligt Kalmare stadga 1483 § 9 skulle allmogen i varje härad, frälse som ofrälse, hålla 2 hästar om året åt sin häradshövding och från detta stadgande härleda sig troligen de i Skaraborgs län förekommande lagmanshästarna. Småningom blev fordringen förvandlad till en ständig skatt, vilken utgick dels i penningar, dels i andra persedlar[28].

I början på 1600-talet tillkom en annan skatt, den s.k. mantalspenningen, sedan ständerna 6 november 1605 åtagit sig att för 1606 till knektarnas utredning månatligen erlägga för bonde, hustru och vart hjon, som de hade i gården, ifrån 16 till 60 år 1 öre i penningar. År 1609 åtog sig de ofrälse ståndens hjonelagspenningar med sex mark för varje hjonelag, ävensom tjänare. År 1610 förvandlades de till en personskatt, som utgjordes två gånger om året med 1 Daler eller 4 mark för man, 2 mark för hustru, 2 mark för dräng och 1 mark för övriga personer — drängar och pigor räknade från deras tolfte år — vilken skatt påföljande år ändrades att utgå efter hemmantalet. Mantalspenningen fortfor att utgå efter 1634 med 3 mark personen, men från 1652 bestämdes den betalandes ålder till över 15 år.[29]

Förändringarna i den Källstorp åvilande stående skatten fram till 1600-talets slut — så som den kan utläsas ur de statliga jordeböckerna — framgår av följande:

	1566	1590	1600	1617
Smör	6 lb	6 lb	6 lb	6 lb
Årliga hästar	4	6	6	6
Konungs hästar		2	2	2
Tings hästar	2			
Lagmanshästar		2	2	1/3 mk
Dagsverken	3	6	6	6
Råg 1566 tillskrivet	½ t[a]			1/3 t[a]
Malt i marg.	1 t[a]			1 t[a]
Städslepenning		1		6 mk
Fodernötspenning		½		3 mk

I jordeboken 1632 har räntan helt omräknats i penningar enligt följande[30] uppställning:

1 ½ t[a] spannemål	3:12:-	
6 årliga hästar	1:26:-	
2 konungs hästar	-:12:19 1/5	
3 dagsverken	-:12:-	
6 lispund smör	9:24:-	
Städsla	1:16:-	
Fodernöt	-:24:-	S:a 17:30:19 1/5

I jordeboken 1665 har spannmålen uppräknats till 4:2:14 2/5 och den totala skattesumman sålunda till 18:20:9 3/5. Samma belopp angives även i jordeböckerna 1687 och 1693.[31]

Den 3 september 1611[32] förlänades Källstorp jämte några andra gårdar av Konung Karl IX till fänriken Lars Håkansson, som den 3 januari 1613[33] erhöll Konung Gustav II Adolfs bekräftelse på innehavet. I förläningsbrevet står beträffande Källstorp "en gård som wij hafwa undt honom att boo opå", vilket bör innebära, att han erhållit Källstorp såsom sätesgård. Dessutom fick han "för att bättre kunna rusta sig" rätten till all skatt från Källby gäll, d.v.s. hela Källby pastorat omfattande Källby, Broby, Skeby och Hangelösa socknar. Om denna skatterättighet står dock intet i bekräftelsebrevet, varför den då torde ha upphört.

Ännu 1605 står Källstorp i årliga räntan angivet som prebendehemman, men 1612 upptages det under rubriken kyrkohemman med marginalanteckning, att det är förlänt till fänrik Lars Håkonsson[34],[35]. År 1611 anfölls Sverige av Konung Kristian IV av Danmark, som inträngde i och svårt härjade Västergötland och bland annat brände Skara. Genom kungl. brev den 10 augusti 1612 förordnades därför om rannsakning om behållna och förbrända hemman och den för Källby gäll upprättade längden[36] innehåller beträffande Källstorp, som här upptages under kronohemman, följande:

"Lars i Kielstorp R: smör 6 lb förlent Lars Håkonsson fendrick under Brs: phana till Sättegårdh der på H: Kong: Matz: Bref fritt wisse och owisse partzeller 1611.1612."

Lars Håkansson till Kårtorp i Kinne-Vedum var enligt Elgenstierna löjtnant vid Västgöta kavalleriregemente[37] och blev 1632 introducerad på Riddarhuset på ättens vägnar med namnet Dufva i Västergötland. Han dog 1647 och ligger begraven i familjens grav i Kinne-Vedums kyrka, där hans målade vapen är uppsatt. Han var son till Håkan Larsson, som den 2 maj 1594 fick sköldbrev av Konung Sigismund och 1599 frälse på Kårtorp, och dennes första hustru Brita Svensdotter, dotter av slottsloven Sven Andersson (adlad Stålhandske i Västergötland 1565) och Brita Bengtsdotter (Svenske).

Att Lars Håkansson Dufva innehade Källstorp som sätesgård framgår dels av den nyss omnämnda rannsakningslängden dels också av en liknande längd från 1613[38], där under Broby socken står antecknat: "Lars Herlugsson 1 Cro: Lars Hokonsson för Sättegårdh". Enligt Almqivst[39] var dock den senares sätesgård icke Källstorp utan ovannämnda Kårtorp, vilket i sin tur bestyrkes av den ovan citerade anteckningen i tiondelängden för Broby socken 1615. Almqvist säger sig[40] icke heller under sina forskningar ha påträffat Källstorp i Broby som sätesgård, varmed han i sin ovan åberopade uppsats menar "en med säteriprivilegier utrustad gård, å vilken en ståndsperson år 1622 var bosatt eller när som helst kunde bosätta sig". Med "avelsgård" åsyftar han "ej endast en ladugård utan även ett hemman, som erhållit säteriprivilegier utan att innehavaren där bosatt sig eller ens där låtit uppföra någon ståndsmässig bostad".

Det torde få anses helt klart, att Lars Håkansson aldrig varit bosatt på Källstorp, som därför bör betecknas som hans avels- eller ladugård. I detta sammanhang kan anföras, vad Zielfeldt[41] skriver på tal om sätesgårdar: "f.ö. sades det att man med några tunnor rödfärg kunde förvandla en vanlig grå bondstuga till sätesgård".

I Brobys grannsocken Ova i Husaby pastorat ligger herresätet Mariedal, vilket tillhört bland andra Magnus Gabriel De la Gardie. I dennes samling i riksarkivet finnes en "Specifikation oppå Mariedahls Godset till dess hemmanstal", daterad

den 26 mars 1684[42], i vilken under Husaby gäll upptages Sunträlie Giötar 1 hemman och Jonstorp ½ hemman med en marginalanteckning till dem båda gemensamt: 1613 den 22 augusti tillbytt av sahl. Bengt Oxenstierna emot Kiälstorp som nu är Crono. I en mantals- och rotelängd 1637 stå antecknade som ladugårdsbönder under Söderbo Göthar Nilsson i Sunträlje och Jon på Jonstorp[43].

Mariedal[44] hette ursprungligen Söderbo (Sörbo) och innehades 1572 av ovannämnde Sven Andersson Stålhandske (+ 1583) och hans hustru Brita Bengtsdotter Svenske[45]. Elgenstierna säger[46] att Sven Anderssons fader "bodde på Söderbo kronohemman" — även det ursprungligen ett prebendehemman — och att sonen tillbytte sig Söderbo den 8 mars 1555 av Konung Gustav I mot vissa andra gårdar, som han erhållit med sin hustru, vilket byte bekräftades av Konung Erik 1562. Brita Bengtsdotter skall vidare ha erhållit Söderbo i morgongåva 1555, men sålt gården 1596. Deras dotter Brita Svensdotter var, som ovan nämnts, gift med Håkan Larsson Dufva till Kårtorp i dennes första gifte. Enligt Ljungström[47] innehade Bengt Bengtsson Oxenstierna Söderbo efter sin fader Bengt Gabriel. Den senare avled emellertid 1591, ett halvår innan sonen föddes, och kan därför knappast ha köpt gården av Brita Bengtsdotter. Möjligen kan den ha förvärvats av Bengt Gabriels änka (+ 1602) och från henne gått i arv till sonen.

Den 22 augusti 1613 har Källstorp alltså enligt den nyssnämnda marginalanteckningen varit i Bengt Oxenstiernas ägo, då han kunnat använda hemmanet som bytesobjekt. Detta är något förbryllande med hänsyn till att Lars Håkansson Dufva fått bekräftelse på sitt innehav så sent som den 3 januari samma år. I tiondelängden 1613, vilken liksom de följande egendomligt nog ligger bland handlingarna för föregående år[48], angives, att Källstorps bönder fört sin tionde till Lars Håkansson. I längden för 1614[49] sägs ingenting härom, vilket synes vara helt naturligt, eftersom gården då icke längre tillhörde Lars Håkansson. Icke desto mindre förekommer i följande års tiondelängd[50] ånyo anteckningen, att tionden förts till honom på Kåretorp. I räkenskaperna för samma år[51] uppräknas i en avkortningslängd de till Lars donerade hemmanen, bland vilka dock saknas Källstorp. Vidare står i marginalen antecknat "Bestås intet utan han förskaffar sig Kungl. Maj:ts confirmation alldenstund Hans Kongl. Maj:ts bref lyder att han skall hålla deraff Rusttiänst och han nu detta år ingen Rusttiänst hållit hafuer".

Ingen tvekan kan råda om, att Källstorp i januari 1613 var i Lars Håkanssons ägo. Ostridigt är också att gården ingått i den stora förläningen till Jacob De la Gardie den 10 maj 1615[52], vid vilken tidpunkt den således måste ha befunnit sig i Kronans händer[53]. Därav följer att Bengt Oxenstierna någon gång under första halvåret 1613 måste ha köpt eller bytt till sig gården från Lars Håkansson för att därefter i sin tur använda den vid bytet med Kronan.

Rörande Källstorps öden under tiden efter 1615 och fram till dess Magnus Gabriel De la Gardie tillträdde Läckö grevskap 1652 är icke mycket att säga. Säkert finns värdefulla uppgifter att hämta ur fadern Jacobs arkiv, men detta förvaras huvudsakligen i Lunds Universitetsbibliotek och har därför hittills icke kunnat genomgås. Emellertid har det visat sig, att en hel del av intresse rörande gården och dess brukare kunnat utvinnas ur Magnus Gabriels i riksarkivet förvarade arkivsamling

från 1652 fram till 1681, då Läckö grevskap indrogs till Kronan.

Sedan gammalt fanns i Brobys grannsocken Ova Nordebo ladugård, som var anlagd av Jacob De la Gardie redan 1630. Av sonen Magnus Gabriels räkenskaper[54] framgår emellertid, att denne redan 1654 planerade en ny ladugård i Sunträlje i Skälvums socken — också denna en grannsocken till Broby — samt att han även inlagt Källstorp till ladugård. Det senare står där upptaget 1655 under rubriken "Inlagde hemman och räntor till ladugårdar" och i jordeboken 1656 och framöver står i marginalen till Källstorp, att hemmanet brukas som ladugård.

Härav synes framgå, att Källstorp fram till 1654 brukats av bönderna själva. Därefter har det icke blott brukats till ladugård utan dessutom från hösten 1654 till våren 1656 legat under hälftenbruk, d.v.s. De la Gardie å ena sidan och bönderna å den andra ha varderat satsat halva utsädet och erhållit hälften av skörden, medan bönderna stått för allt arbete mot att de slapp betala skatt. Åren 1656—57 har dock De la Gardie brukat Källstorp under egen avel, medan gården 1658 återigen legat under hälftenbruk.

I de ovan nämnda räkenskaperna för åren 1655—58 avseende ladugårdarna i Läckö grevskap "som är Läckö, Jenslunda, Nordebo, Suntrelgie och Kiälstorp med dess hel- och halvningsbruk" lämnas uppgifter om såväl utsädet som "aftruskningen" d.v.s. skörden, vilka ge en bild av gårdens avkastning dessa år.

Det vill emellertid synas, som om det endast var halva Källstorp som låg under hälftenbruk, medan andra hälften brukades av De la Gardie ensam. Således redovisas utsäde och avtröskning 1655 på följande sätt:

På halva gården i Kiälstorp utsått om hösten 1654 och våren 1655

1 tunna ½ skeppa	råg
2 ½ tunna	korn
1 tunna 2 skeppor	bl. korn
4 tunnor	havre

Däremot avtröskat enligt "loolängd" (tröskningslängd)

2 tunnor 3 ½ skeppor	råg à 3 3/5 Dr	9. 9.14 2/5
3 skeppor	löpa? à 9 3/5 Dr	28.19 1/5
13 ½ tunnor	korn à 3 3/5 Dr	48.19. 4 4/5
4 tunnor 1/4 skeppa	b. korn à 2 2/5 Dr	9.22. 9 3/5
5 ½ tunna	havre à 6 mark	8. 8.—
68 kierf	långhalm à 2/5 mark	27. 4 4/5
11 lass	bråthalm à 2 mark	5.16.—
	S:a	83. 3. 4 4/5
Därtill från humlegården		
1 lb humle à 6 mark		1.16.—
och "efter engarnes afbergning"		
19 lass hö à 6 mark		28.16.—
	Totalt	113. 3. 4 4/5

Halvningsbruket på Kiälstorp

utsått			avtröskat		
1 tunna		råg	2 tunnor	5 skeppor	råg
	½ skeppa	ärtor		5 ½ skeppor	ärtor
1 tunna	2 ½ skeppor	korn	8 tunnor	½ skeppa	korn
	5 skeppor	bl. korn		4 skeppor	bl. korn
1 tunna	4 ½ skeppor	havre	4 tunnor	1 skeppa	havre
			28 kierf långhalm		
			4 ½ lass bråthalm		
			½ lb humle		
			14 lass hö		
			S:a för skörden	74.25.14 2/5	

Värdet av utsädet har ej angivits i räkenskaperna, men torde kunna beräknas till sammanlagt omkring 45 Daler, medan all den avtröskade sädens värde uppgått till närmare 188 Daler[55].

Våren 1656 övertog De la Gardie själv bruket av hela Källstorp och resultatet blev då följande:

Utsått våren 1656			Avströskat		
	½ skeppa	linfrö		1/8 skeppa	linfrö
7 tunnor	1 skeppa	korn	22 tunnor	1 1/4 skeppa	korn
6 tunnor	1/8 skeppa	bl. korn	9 tunnor	2 skeppor	bl. korn
14 ½ tunnor		havre	25 tunnor	2 skeppor	havre
			1 mark lin		
			4 mark linblår?		
			20 lass bråthalm		
			2 lb humle		
			19 ½ lass hö		
S:a för utsäde	62. 4.19 1/5		S:a för skörd	183.—.—	

Följande år, som i räkenskaperna angives ha varit "ett torkår", kan följande resultat noteras:

Utsädet hösten 1656 och våren 1657			Avtröskningen		
	½ skeppa	vete		½ skeppa	vete
1 tunna	5 skeppor	råg	4 ½ tunnor		råg
6 tunnor	2 skeppor	korn	8 tunnor	4 skeppor	korn
4 tunnor		bl. korn	15 tunnor	½ skeppa	bl. korn
9 tunnor	4 skeppor	havre	5 ½ tunnor		havre
			1 palm?		havre
			50 kierf långhalm		
			17 lass bråthalm		
			5 ½ lass hö		
			Ingen humle		
S:a för utsäde	53.27. 4 4/5		S:a för skörd	114.20.19 1/5	

Slutligen framgår här nedan skördeutfallet 1658, då Källstorp ånyo låg under hälftenbruk på samma sätt som 1654—55:

Utsädet hösten 1657 och våren 1658			Avtröskningen		
1 tunna	5 ½ skeppor	råg	12 tunnor	5 skeppor	råg
2 tunnor	1 skeppa	korn	12 tunnor	5 ½ skeppa	korn
4 tunnor		bl. korn	6 tunnor	2 skeppor	bl. korn
6 tunnor	3 ½ skeppor	havre	13 tunnor	3 ½ skeppor	havre
			200 kierf långhalm		
			12 lass bråthalm		
			6 ½ mark humle		
			9 palm? hö		
S:a för utsäde på halva Källstorp 34. 5.14 2/5			S:a för skörd på halva Källstorp 153. 8. 9 3/5		
1 tunna	2 skeppor	korn	6 tunnor		korn
1 tunna	2 ½ skeppor	bl. korn	2 tunnor		bl. korn
2 tunnor	1 skeppa	havre	4 tunnor	5 skeppor	havre
			4 lass bråthalm		
S:a för utsäde på halvningsbruket 11.14. 9 3/5			S:a för skörd på halvningsbruket 35.20.19 1/5		

På grundval av ovanstående uppgifter kan följande sammanställning göras av De la Gardies ekonomiska utbyte av jordbruket på Källstorp 1655—58:

		Utsäde	Avtröskning
1655	egen hälft	30 Dr	113 Dr
	halvningsbruk	16 Dr	74 Dr
1656	helbruk	62 Dr	183 Dr
1657	helbruk torkår!	54 Dr	114 Dr
1658	egen hälft	34 Dr	153 Dr
	halvningsbruk	11 Dr	35 Dr

Det bör här inskjutas, att ingen kreatursavel synes ha ägt rum på Källstorp till skillnad från övriga ladugårdar.

Det är knappast möjligt för en icke fackman att göra en närmare analys av de uppgifter rörande resultatet av några års jordbruk på Källstorp, som framkommit ur De la Gardies räkenskaper. Av intresse är dock att notera, att bönderna på gården Sven och Nils Persson böra under normala år ha kunnat uppnå ett skörderesultat liknande det, som ovan angives för exempelvis helbruket 1656. Det bör dock samtidigt framhållas, att deras sammanlagda skatt för Källstorp uppgått till Dr 40.31.3 3/5[56], som de alltså måst tillfullo erlägga, när de själva brukat gården i sin helhet.

Från 1659 förekommer Källstorp ej längre i räkenskaperna för ladugårdarna, varför bönderna då synes ha fått återtaga bruket av hela hemmanet. Orsaken härtill torde ha varit, att det i första hand var Sunträlje, som av De la Gardie planerats såsom en större gårdsanläggning och att i dessa planer ingick ett byte av

hemman med ägaren av Mariedal. Så skedde också den 16 maj 1661, då han kom i besittning av det tidigare omnämnda hemmanet i Sunträlje jämte Jonstorp, som han för detta ändamål åstundade. De senare voro båda av frälsenatur och i utbyte lämnade han Källstorp "under rätt avelsgårdsfrihet", d.v.s. som ypperligt skattefritt frälse[57]. Härigenom kom Källstorp att framdeles ligga under Mariedal.

Sistnämnda gods hade De la Gardie ända sedan 1653 haft planer på att förvärva[58]. Det ägdes nu av Margareta Brahe (f. 1603 + 1669), som 1633 erhållit den som morgongåva av sin förste make, riksrådet och friherren Bengt Bengtsson Oxenstierna af Eka och Lindö — även kallad Resare-Bengt (f. 1591). Denne avled emellertid 1643 och änkan gifte om sig 1648 med hans kusins son, riksrådet och riksmarskalken greve Johan Oxenstierna af Södermöre (f. 1611)[59], som dock avled redan 1657. Hon ingick därefter den 12 maj 1661 nytt äktenskap med lantgreven Fredrik av Hessen-Homburg, vilken enligt Elgenstierna[60] "var 30 år yngre än hon själv och gick på träben och oaktat hon förlovat sig med den gamle furst Luvig Henrik av Nassau-Dillenberg, som lät trycka ett manifest mot henne under titel: Die untreue Margaretha Brahe, Gräfinn von Wisingsburg. Genom detta hennes giftermål förlorade Oxenstiernska familjen, förutom några tunnor guld i penningar, även många angelägna skrifter och familjehandlingar."

Kanske var det denna ekonomiska förlust som gjorde, att Margareta Brahe året efter sitt sista giftermål avyttrade Söderbo till riksrådet och fältmarskalken Hans Christoffer von Königsmark. Denne synes dock omedelbart ha inlett förhandlingar med De la Gardie om vidareförsäljning av godset, vilket ledde till att den senare i februari 1663 inköpte Söderbo för 20 000 riksdaler eller samma pris som Königsmark betalt[61]. I köpet ingick Källstorp, som därmed ånyo kom i De la Gardies ägo.

Den senare hade emellertid mot slutet av 1670-talet dragit på sig stora skulder till bland andra kusinen Catharina De la Gardie, som hade fått pantsäkerhet i Mariedal[62]. Godset inrymdes också 1680 till hennes son greve Johan Gabriel Stenbock, dock utan att Magnus Gabriel därför torde ha betraktat detsamma som slutgiltigt avsöndrat[63], något som den här ovan tidigare omnämnda, så sent som 1684 upprättade specifikationen på Mariedalsgodset också synes tyda på. I den senare finns två kolumner, den ena med rubriken "Greve Johan Stenbock possiderar med 1681 års ränta", den andra med rubriken "Abalienerade i förflutna åhren". I sistnämnda kolumn står såsom det enda hemmanet i Källby gäll Källstorp med marginalanteckningen: Förmedelst byte 1661 den 16 maj med fru Margareta Brahe är detta hemmanet emot 1 hemman i Sunträlje och 1/2 hemman Jonstorp, som nu är frälse, under Mariedal kommit, men är 1681 till Cronan reducerat ibland andra grevskapsgods.

Mariedalsgodset synes i övrigt icke ha blivit föremål för reduktion, blott det hemman av ursprungligen krononatur (indraget prebendehemman), som ingick i den gamla grevskapsdonationen från 1615[64].

Under hela den tid som Läckö grevskap tillhörde Jacob De la Gardie — han dog 1652 — brukades Källstorp av Per Olofsson och Håkan Larsson. När dessa personer avled, har icke med bestämdhet kunnat fastställas. Håkan försvinner ur mantalslängderna för Källstorp redan 1647 (1648, 1650 och 1651 saknas) men återkommer i dessa tillsammans med sin hustru 1652 under Ivarsgården i Broby

hos dottern Marit och hennes man[65]. Han saknas även i tiondelängderna men förekommer i en lagmans- och häradshövdingelängd 1654 liksom i en dagsverkslängd samma år[66], nu åter under Källstorp. Per står sista gången antecknad 1649 i mantalslängden men är upptagen i lagmans- och häradshövdingelängden 1653[67] och i tiondelängderna 1654—55. I tiondelängden för 1653[68] upptages "Enckian i Kiälstorp", men hon kan ju vara endera Håkans eller Pers änka.

I varje fall kan konstateras, att samtidigt som Magnus Gabriel De la Gardie i sin egenskap av äldste son tillträder Läckö grevskap 1652 uppträder också för första gången Sven Persson som brukare av Källstorp och året efter står även brodern Nils Persson antecknad där. Den senare tjänar dock att döma av lagmans- och häradshövdingelängden 1657—58[69] som dräng i granngården Äle.

Under åren 1656—67 (1668 saknas) förekommer Källstorp icke i mantalslängderna. Orsaken härtill torde vara, att hemmanet såsom tidigare nämnts fram till 1659 dels varit inlagt som ladugård dels även brukats under hälftenbruk. Därmed voro de å hemmanet bosatta bönderna befriade från skatt och upptogs därför icke heller i dessa längder[70]. Åren 1659—61 synes Källstorp alltjämt ha betraktats som ladugård och sistnämnda år byter De la Gardie bort det till Margareta Brahe på Söderbo såsom frälse[71]. Därefter synes Källstorp till och med ha behandlats som säteri[72] och först 1669 och därefter förekommer det ånyo i mantalslängderna.

Såsom tidigare sagts står Källstorp i De la Gardies räkenskaper för 1656[73] upptaget med en sammanlagd ränta på Dr 40.31.3 3/5. Emellertid har påträffats ett brev[74] skrivet av Nils Persson och Anders Larsson på Källstorp, vilket ehuru odaterat torde få anses tillkommet 1666. I brevet bönfalla de båda supplikanterna De la Gardie, att han "oss arme skattedragare en lijten lindring såsom ett wist Arende på wåre utlagor gunsteligen gifwa wille; Hwilka /: som här under antecknade äre :/ på några åhr så hafwa tillwuxit, att dhe oss nu odrägelige äre, der till medh på säden stoor missväxt ledet, såsom och wåre få Creatur aldeles bortmist . . .". Utlagorna angivas i brevet till sammanlagt 70 Dr 17 öre Smt och specificeras sålunda:

Räntan	49 Dr	Sijlf^{mt}	2 Dr K^{mt}
Tionden	6 Dr	Sijlf^{mt}	
Sius och boskapspenningar	2½ Dr	Sijlf^{mt}	
Häradshöfdingepenningar	3 Dr	Sijlf^{mt}	
Mantals penningar	3 3/4 Dr	Sijlf^{mt}	
Rotepenningar	4½ Dr	Sijlf^{mt}	
Herredagspenningar	20 öre	Sijlf^{mt}	
Gewers och gistningspenningar	8 öre	Sijlf^{mt}	
Munstringspenningar	8 öre	Sijlf^{mt}	

Den ene undertecknaren av brevet, Anders Larsson, står i mantalslängderna antecknad under Källstorp åren 1669—76. Källstorp är visserligen ej upptaget i längderna 1656—67 och 1668 saknas, men enligt en domboksnotis[75] företogs den 19 juni 1677 en husesyn på en fjärdedel i Källstorp, som Anders Larsson åbott i tio års tid och nu upptagits till bruk av trädgårdsmästaren på Mariedal Anders Månsson. Den förre bör därför ha kommit till Källstorp senast 1666. Vidare finner man i en landbo- och gårdsräkning avseende Mariedal för sistnämnda år[76] en

anteckning under rubriken "Extraordinarie Upbörder - - - Efter slutit och gjordt Contracht belöper sig Arendet på ett helt hemman Kiälstorp penningar 66 daler". Då sålunda Nils Perssons och Anders Larssons begäran om ett "wist Arende" beviljats 1666, kan man sluta sig till, att brevet skrivits någon gång under detta år och kort efter det Anders Larsson kommit till Källstorp.

Uppenbarligen var 1666 ett missväxtår, enär enligt en rannsakning den 18 april 1667[77] många hemman i grevskapet med anledning därav "förskonades" med en viss del av räntan. Dock finnes ingen anteckning härom vid Källstorp. Emellertid finns i en uppställning avseende "Hur mycket Mariedalsräntan efter jordeboken belöper anno 1668 när afkortningen är afdragen[78]" angivet "Arendit aff Kiälstorp - - - åhrliga räntan 66 daler smt - - - ähr betalt 18 d smt 9 d 16 öre kmt - - - Rästen 44 d 27 öre".

Även vid mitten av 1670-talet synes det ha rått missväxt under flera år. I ett annat brev, denna gången undertecknat av Nils Persson ensam och icke heller daterat[79] men troligen från 1677, talar han ånyo om flera års missväxt och förlust av "wåra fatige Creatur". Han säger också, att "som Eders Grefl: Exll^{tz} betiänta wäll kunnogt ähr att i förledit åhr drogh en uthaf gården som aldeles war utharmat", varför han i ödmjukhet anhåller "at wij kunde få blijfua wijd wår första Acord nämbl: på tre terminer om åhret utgiöra wåra uthlagor, som är 44 Rdr bidiandes ödmjukeliga at huar Rdr kunde blifua wijd 4 Dr för RD: som förr wij uthlagt haf: Halfparten koppm^{t} och Halfparten Sijlfwm^{t}: wij fatige karlar förmå intet mer draga, för wår fatigdoms skull, i denne hårde åhren, som H: Håppman wäll weet hurudan såsom gården ähr"[80]. (Håppman = Hauptmannen över grevskapet)

Att brevet måste ha skrivits 1677 grundar sig på följande omständigheter. I ett domboksmål 1680[81] sägs, att "en dragon Hans Kagg bemäld" år 1676 satt en fjärdedel i Källstorp öde och vid en jordrannsakning den 19 september 1678[82] konstaterades, att en fjärdedel i hemmanet Källstorp, som stod öde 1677 är pro anno 1678 upptaget på frihet av trädgårdsmästaren Anders Månsson. Hans Kagg står skriven i Källstorp endast 1674, men återfinnes i lagmans- och häradshövdingelängderna både 1674 och 1675[83]. En Ingierd Hans' hustru står redan 1669 antecknad under Källstorp (1670—73 och 1675 saknas) och hon kan möjligen vara Hans Kaggs hustru.

Den som enligt Nils Perssons brev "förledit åhr" dragit "uthaf gården" måste av allt att döma ha varit just Hans Kagg och följaktligen bör brevet ha tillkommit någon gång under 1677.

I brevet säger Nils, att utlagorna för Källstorp uppgått till 44 Rdr. Det vill härav synas, som om dessa hållit sig vid i stort sett samma belopp ända sedan 1668, då arrendet nedsattes från att tidigare ha varit 66 daler.

När det gäller kontinuiteten i bosättningen på Källstorp alltifrån Lars Herlugsson till 1600-talets slut, ger ett domboksmål 1695[84] en del klargörande upplysningar. Målet rör fördelningen av den ersättning för "bordrätten" i Källstorp — varmed torde förstås rätten att bruka och bebo hemmanet — som utbetalats av Kronan i samband med att gården efter reduktionen blivit militieboställe. Av målet framgår att Lars Herlugsson haft två barn, nämligen dels den tidigare omnämnde Håkan

Larsson, som ägt två tredjedelsparter i Källstorp, dels dottern Marit Larsdotter, som ägt en tredjedels part[85]. Det framgår vidare, att den förre i sin tur haft dottern Marith Håkansdotter gift med Erik Ifwarsson bonde i den efter honom uppkallade Ivarsgården i Broby, nämndeman och riksdagsman av bondeståndet under 1680 års riksdag, vilka makar voro föräldrar till den ene käranden i målet, dåvarande komministern i Källby sedermera kyrkoherden i Häggum Håkan Erici Broberg.

Marit Larsdotter hade i äktenskap med en hittills icke närmare identifierad Anders (Månsson?) två döttrar Ingeborg och Karin, vilka blevo gifta med Sven respektive Nils Persson. Den andre käranden, collegan i Skara sedermera kyrkoherden i Ekby Per Svenonis Kiällbergh var son till Sven Persson, medan svaranden var Nils' son, borgaren och handelsmannen i Lidköping Anders Nilsson Ekman.

Man kan av målet sluta sig till, att Sven och Nils Perssons söner hade del i bordrätten enbart genom mormodern Marit Larsdotter och att hon i sin tur ärvt denna rätt av fadern Lars Herlugsson. Härav följer, att deras farfader Per — även om han enligt sonen Nils' utsago[86] tillsammans med sin hustru i all sin livstid brukat hemmanet Källstorp — dock icke hade sådana rötter där, att hans efterkommande kunde göra gällande någon egen bordrätt. En översikt över släktförhållandena på Källstorp under 1600-talet lämnas i bilaga 2.

Som redan tidigare omtalats, övertog Sven Persson 1652 från sin fader bruket av Källstorp och från 1659 har han och hans broder Nils tillsammans brukat gården. År 1666 tog Anders Larsson i bruk en fjärdedel och några år senare Hans Kagg ännu en fjärdedel, så att bröderna i varje fall under den första hälften av 1670-talet endast torde ha brukat halva gården själva. Tydligen rådde också under flera av dessa år missväxt och 1677 hade både Anders Larsson och Hans Kagg lämnat Källstorp. Samtidigt synes Sven Persson ha blivit sjuk och måst avsäga sig bruket av sin del av gården[87]. I mantalslängderna upptages från 1678 (1677 saknas) endast "Svens hustru"[88] och han avled bevisligen i början av 1680. De sista åren brukades en fjärdedel av trädgårdsmästaren Anders Månsson, som även synes ha någon tid brukat jämväl ytterligare en fjärdedel. Att döma av en jordrannsakning[89], som företogs 1681 kort efter det Källstorp reducerats till Kronan och varvid konstaterades, att en fjärding varit öde i två års tid men är upptagen, var gården till åker och äng " mycket utskällat och af sig kommen", så att den beviljades ett års skattefrihet.

Efter Svens bortgång kom Lars Andersson till Källstorp, vilken står antecknad där med hustru från och med 1682 och möjligen kan vara son till Anders Larsson och/eller vars hustru Elin Svensdotter kan vara dotter till Sven Persson, och från 1687 en Joen Månsson. Svens änka deltog säkert också i gårdsbruket och hon återfinnes i mantalslängderna till och med 1691 (1692—94 saknas), ehuru hon icke synes ha avlidit förrän tidigast i slutet av 1695[90]. Detta år står under Källstorp antecknade Nils med hustru, Lars Andersson med hustru, Joen med hustru och Sven Perssons son Lars med hustru. Nils och hans hustru levde ännu 1697, men han sägs då vara "utgammal och oförmögen" och 1700 försvinner även brorsonen Lars från Källstorp. Därmed kan också konstateras, att den "Larsson-Perssonska traditionen" i Källstorp är avslutad efter vid pass etthundra och tjugofem år.

Nils Persson och hans hustru Karin Andersdotter flyttade efter 1697 till Skattegården i Skeby, där Nils begrovs 6/12 1703 86 år gammal och Karin avled 8/2 1707 80 år och några veckor gammal. Tack vare sonen Anders Nilsson Ekman är de ingalunda glömda för eftervärlden. Denne har nämligen låtit i kyrkans gamla vapenhus, numera sakristia, uppsätta en minnestavla över dem med en längre inskription på latin. I golvet ligger dessutom en gravhäll med deras namn inhuggna.

Såsom redan tidigare antytts, reducerades Källstorp till Kronan tillsammans med hela Läckö grevskap jämlikt Kungl. Maj:ts brev den 13 april 1681. I Skaraborgs läns reduktionsjordebok[92] 1685 står Nils Persson i Kiälstorp jämte en marginalanteckning "1683 anslagit Infanteriet under Herr Öfwersten Dawid Machliers Regemente 3/4 till Munsterskrifwareboställe af det 8. komp. och 1/4 Liverie hemman".

David Machlier, eg. Makeléer, var av skotsk härkomst och blev överste vid Västgöta-Dals regemente den 10 november 1680, landshövding i Älvsborgs län den 30 december 1693 och friherre den 4 december 1708 (ätten introducerad den 18 februari 1784 med dess urgamla namn Maclean). Han var gift med fältmarskalken Rutger von Aschebergs dotter Eleonora Elisabet och en sonson till dem var den kände godsägaren på Svaneholm och jordbruksreformatorn Rutger Maclean[93].

Västgöta-Dals regemente organiserades ursprungligen 1624 av Konung Gustav II Adolf, men fick sitt namn först efter 1634. Vid indelningsverkets genomförande roterades regementet, varvid fyra kompanier uppsattes inom Västergötland och fyra inom Dalsland. År 1902 överflyttades regementet till Halmstad och fick då namnet Hallands regemente.[94]

Mantalslängderna för 1683 och följande år ge inga upplysningar om, huruvida någon mönsterskrivare verkligen varit bosatt på gården. I 1692 års jordebok angives emellertid Källstorp såsom "Leutnantens Säte af Västgöta Dahls Infanteri och Kållands härads Compagniet". Någon värdig löjtnantsbostad fanns dock tydligen icke på hemmanet, ty i en domboksnotis 1693 sägs, att löjtnantssätet Källstorp har många hus efter där varit fyra "boolekar" (hushåll) och enär där intet blir än ett eller två bondebruk kan det av de övriga gamle husen bli reparerat, men som officeraren skall bygga efter reglementet tyckes han behöva till samma byggnad 80 timmerstockar, varför han remitteras till jägeribetjäntes utsynande och sin begärans åtnjutande[95].

Som bekant var principen för indelningsverket, att varje officer vid de indelta regementena skulle ha ett boställe. Befälet skulle nämligen bo bland manskapet och bostället skulle därför ligga i det område, där hans förband var förlagt. Härigenom kunde också detta mobiliseras med mycket kort varsel. Om ingen lämplig gård fanns att tillgå, lät Kronan bekosta byggandet av en sådan efter viss fastställd modell. Utformningen av dessa modeller uppdrogs av Konung Karl XI åt generalkvartermästaren Erik Dahlbergh, vars normalritningar till boställshus för den indelta arméns befäl från 1687 emellertid hade den gängse typen av allmogestugor som förebild. Så blev det också låga ryggåsstugor av knutat timmer med torv på taken och små fönstergluggar.

Det var säkerligen en sådan stuga, som blev det första löjtnantsbostället på Källstorp. I krigsarkivet förvaras en serie med husesynsinstrument[96], av vilka det äldsta avseende Källstorp dock är daterat först den 22 juli 1717. I detta lämnas bland annat följande upplysningar, som ge en uppfattning om, hur ett sådant boställe var beskaffat:

Caracters Byggningen, 22 alnar[97] lång, 10 alnar bred och 3½ aln hög, består av en stuga, 2 kamrar, ett kök, farstuga och en kammare därintill med källare därunder.
Sätesstugan, dörr med gångjärn samt lås och nyckel, 4 fönster i tvenne enkla karmar, Spis vartill indelningshavaren sedan sista synen anskaffat nytt större spjäll, som då felades.
Kammare på vänstra sida, dörr med lås och nyckel,
Kammaren på högra sidan dörr med lås och nyckel,
4 fönster, spis med spjäll.
Farstuga, dörr åt gården med gångjärn.
Kiöök eller farstugukammaren, dörr med gångjärn och två handfång, spis med två spjäll, tvenne fönster. Lucka på golvet med gång och trappa, under i källaren.
Kiöket, dörr ifrån kammaren med gångjärn, krok och handfång, uppmurad spis och bakugn, tvenne fönster.
Taket utanpå öfwer hela denna byggning är förswarligt allenast det förses med ett halft skeppund[98] näfwer och noget torf, som med arbetslön kan kosta 2 Dr.
Hela byggningen kalkslagen.
Hemlighuset repareras för 2 Dr.
Stall med vagnskjul, som indelningshavaren nytt uppbygga låtit, med dörrar, gållf, spillt och krubber, taket täckt med torf och näfwer.
Laudgården, tvenne lador och en loge af 19 ahlnars längd, 10 ahlnars bredd och 6 ahlnars höjd.
Fähus 10 ahlnar långt, 10 ahlnar bredt och 3 ahlnar högt.
Svinhuus, taket förses med litet näfwer och torf.
Åker och äng i bruk. Ingen humlegård, Qwarn eller Qwarn ställe.
(Se även bild 1 och 2)

I början på 1750-talet ritades emellertid nya boställsmodeller av överintendenten Carl Hårleman. Dessa voro betydligt mera ståndsmässiga och avsågos uppföras av sten med mansardtak och vindsvåning. En ritning till löjtnants- och fänriksboställe godkändes enligt påteckning av konung Adolf Fredrik den 29 april 1752 (se bild 3).

I husesynsinstrumentet den 27 oktober 1750 noteras, att mangården på Källstorp var mycket förfallen och redan 1724 hade utdömts. Det synes dock ha dröjt ända till 1753, innan en ny byggnad uppfördes, nu av tegel 24½ alnar lång, 14½ alnar bred och 5 alnar hög, vilken således var betydligt större än den tidigare stugan. Den bestod enligt husesynsinstrumentet den 31 augusti 1759 av förstuga, sal med två par fönster, förmak med ett par fönster, kammare och kök med vardera ett par fönster samt oinredd vind. Taket utgjordes alltjämt av näver och torv, som dock 1763 ersattes av tegel.

Det bör här omnämnas, att 1776 avmättes och 1778 storskiftades Broby bys ägor

enligt en karta, som förvaras i Lantmäteristyrelsens arkiv[99]. Med Broby by menades uppenbarligen hela Broby socken, enär all den i ett till kartan fogat sammandrag angivna arealen uppgick till 1 235 tunnland av socknens totala areal på 1 319 tunnland[100]. Källstorps ägor har i detta sammandrag angivits omfatta 57 tunnland åker och 149 tunnland vall.

I husesynsinstrumentet den 20 augusti 1790 beskrivs "Caractersbyggnaden" på stabskaptensbostället[101] Källstorp som ett grundmurat stenhus, uppfört 1753 med skiffertak från 1784 och vitrappade väggar, stentrappa till ingången och rödfärgade fönsterluckor. Överintendenten greve Mikael Gustaf Anckarsvärd besökte i november 1822 Källstorp och av hans hand finns två blyertsteckningar[102] därifrån, vilka ger besked om hur gården då såg ut (se bild 5 och 6). Att döma av dessa har den lokale byggmästaren, såsom ibland torde ha varit fallet även på andra ställen, icke alltför noga följt de anbefallda ritningarna. I varje fall blev det icke något mansardtak utan i stället ett valmat sådant, icke heller tre skorstenar utan endast två.

Enligt husesynsinstrumentet 1832 hade den dåvarande indelningshavaren arrenderat ut Källstorp till bonden Anders Pettersson och den 20 juli 1839 sägs, att den senare efter anställd offentlig auktion inför RegementsBoställsDirectionen den 17 juli inropat bostället på 30 års arrende. Samtidigt hade han erbjudits att för 15 Rdr Bco per år hyra Caractersbyggnaden, vilket han dock avböjt, varför även den senare avsågs utbjudas på offentlig auktion. Så synes också ha skett, varvid Anders Pettersson tydligen inropat byggnaden. I husesynsinstrumentet den 20 juli 1844 konstateras nämligen, att Caractershuset tillhör honom.

Källstorp, som därefter fortsatt att brukas av arrendatorer, tillhör alltjämt Kronan. Den vackra Caractersbyggnaden står ännu idag kvar, sedan den 1956 på ett pietetsfullt sätt restaurerats (se bild 4).

Noter:

[1] Original i RA. Tryckt i Konung Gustaf I:s registratur, XIII, Stockholm 1891.
[2] Västergötlands handlingar 1540:14. Utgiven av trycket 1899 av F. Ödberg under titeln Skara stifts kyrkliga jordebok.
[3] I min bok "Släkten Kjellberg" har jag omväxlande skrivit Kjellstorp respektive Källstorp. Den rätta stavningen skall idag enligt ekonomiska kartan över Sverige (1960) vara Källstorp.
[4] Original i RA. Avskrift i Lars Sparres kopiebok fol. 252 B 16 RA.
[5] Original i Upsala universitetsbibliotek, avskrift i Västergötlands fornminnesförenings tidskrift, 2:a bandet, 1:a häftet (1901).
[6] Västergötland 1614:2:3. KA.
[7] Västergötland 1551:4:2. KA.
[8] Västergötland 1564:9:3. KA.
[9] Lundahl, I., Ortnamnen i Skaraborgs län, Del VI, Kinnefjärdings härad, Lund 1966.
[10] Almquist, J.A., Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523—1630, andra delen, Stockholm 1919—22, sid. 201.
[11] Linde, L.G., Sveriges finansrätt, Stockholm 1887.
[12] Västergötland 1549:7:2, 1568:7:3, 1569:2:2 och 1572:6:2 o. 3.
[13] Västergötland 1609:19, 1610:11 och 1611:16. KA.
[14] Älvsborgs lösen 1613, vol. 33 III. KA.
[15] Se not 6. I längden finns följande anteckning: "Kiettelstorp. Hafua fört sin tionde til Lars Hokonson på Kåretorp".
[16] Hans patronymikon varierar mellan Herlugsson i äldre tider och senare Helgieson och liknande.

[17] Älvsborgs lösen 1613, vol 35 II. KA.
[18] Jfr nedan målet 6/6 1695 om "bordrätten" i Källstorp.
[19] Västergötland 1566:7:2. KA.
[20] 1 lispund (lb) = 20 skålpund = 8,5 kg (Norstedts uppslagsbok 1973).
[21] 1 lod = 13,2 gr silvervikt (Norstedts uppslagsbok 1973).
[22] Älvsborgs lösen 1571, vol. 13:20. KA.
[23] Älvsborgs lösen 1613. KA.
[24] Västergötland 1628:25:6 och mantalslängd 1641 fol. 1484. KA.
[25] Sahlgren, N., Äldre svenska spannmålsmått, Stockholm 1968.
[26] Linde, a.a., sid. 268.
[27] Västergötland 1549:7:2. KA.
[28] Linde, a.a., sid. 220 ff.
[29] Linde, a.a.
[30] Se härom Falkman, J., Orternas undervisning, Stockholm 1860.
[31] Det bör här anmärkas, att serien jordeböcker i riksarkivet börjar först 1632. För tiden dessförinnan kallas motsvarande längder "Årliga räntan" och ingå i serien Västergötlands handlingar.
[32] Riksregistraturet 1611. RA. I förläningsbrevet sägs bland annat, att "Wij Carl gjör witterligt, att wij af gunst och nåde så och för trogen tiänst som denna wår trotiänar och fendrick under La Barre wälbördig Lars Håkonson oss här til gjort och bewist hafwer ... med detta wårt öpna bref unne och förlähne honom desse gårdar: N:Storegården i Wästerplana by, Kiälztorp en gård, som wij hafwa undt honom att bo opå, Gökzholmen til Storegården i Hagnelösa En gård, Tomten En gård ... Och på det han deste bättre skal kunna hålla sina hästar och kunna ruste sig så hafwer wij undt honom där til al den skatt som uti Kiälby giäld i Kinnehäradt åhrligen falla kan dock undantagandes hwad Prästen ..." (forts. saknas).
[33] Riksregistraturet 1613. RA.
[34] Västergötlands handlingar 1605:16A:2. KA.
[35] Västergötland 1612:3:5. KA.
[36] Västergötland 1612:3:4. KA.
[37] Elgenstierna, G., Svenska Adelns Ättartavlor (EÄ) II sid. 333.
[38] Västergötland 1613:8:2. KA.
[39] Almqvist, J.E., Västergötlands säterier 1622 jämte deras innehavare, Släkt och Hävd 1960/61 sid. 209 ff.
[40] I meddelande till författaren.
[41] Zielfelt, L., Kullerstads sockens minne, Linköping 1966, sid. 349.
[42] Enskilda arkiv, Magnus Gabriel De la Gardies samling, E 1713. RA.
[43] Indelningsverket för armén, utskrivnings- och roteringslängder, vol 42:2. KA.
[44] Omedelbart efter De la Gardies förvärv av Söderbo 1663 omdöptes gården till Mariedal efter hans hustru furstinnan Maria Euphrosyne eller kanske snarare efter dottern Maria Sofia (Margareta Revera, Gods och Gård 1650—80, Upsala 1975, sid. 183).
[45] Västergötland 1572:6:2. KA.
[46] EÄ VIII sid. 27.
[47] Ljungström, C.J., Kinnefjärdings och Kållands härader samt staden Lidköping, Lund 1871.
[48] Västergötland 1612:3:3. KA.
[49] Västergötland 1613:8:2. KA.
[50] Västergötland 1614:2:3. KA.
[51] Västergötland 1615:3:1. KA.
[52] Den 10 maj 1615 erhöll riksrådet och fältmarskalken Jacob De la Gardie bland annat Källby gäll med "alla de skatte- och kronohemman som däruti nu belägna äre med deras årliga ränta och utskylder". Se Swedlund, R., Grev- och friherreskapen i Sverige och Finland, Upsala 1936.
[53] Att De la Gardie redan från början kommit i besittning av Källstorp framgår av att gården upptages i en längd med rubriken "Efterskrivna hemman och lägenheter hava varit donerade under Läckö grevskap". E 1717, fascikel Om godsbyte i Västergötland med Kronan. RA.
[54] Grev- och friherreskap, Läckö, Räkenskaper (ladugårdsräkningar) 1653—59. KA.
[55] Från 1594 fram till 1766 var myntenheten 1 daler i silver, varvid 1 daler = 4 mark = 32 öre, 1 mark = 8 öre och 1 öre = 24 penningar. Vanligtvis använde man sig endast av daler, öre och penningar. Den verkliga dalern var egentligen ett internationellt mynt och benämndes hos oss från början av 1600-talet riksdaler och motsvarade 48 öre. Från 1633 räknades emellertid förutom i silvermynt (s:mt) jämväl i kopparmynt (k:mt), varvid dock indelningen

var densamma. Den officiella relationen mellan daler silvermynt och daler kopparmynt var 1:2 under tiden 1633—43 coh 1:2½ åren 1644—64. Från sistnämnda år var relationen 1:3. (Släkt och Hävd 1952/53 sid. 84.)
[56] Grev- och friherreskap, Läckö, Räkenskaper 1656. KA.
[57] Angående bytet se Revera a.a. sid. 91, 107, 132 och 156 not 153. I en roteringslängd i krigsarkivet (Skar. län 1665 bunt 165) upptages också Källstorp såsom frälsemantal under Söderbo och betecknas dessutom som "Sätherij".
[58] Revera a.a. sid. 107.
[59] Son till den store statsmannen Axel Oxenstierna, som den 19 november 1645 blev greve med S. Möre härad i Småland som grevskap. EÄ V sid. 607.
[60] EÄ V sid. 607.
[61] Revera a.a. sid. 107 och 123.
[62] Revera a.a. sid. 158 not 173 och 160 not 195.
[63] Revera a.a. sid. 170.
[64] I Reduktionsjordeboken 1685 (se not 92) står i marginalen vid Mariedal och underlydande hemman "Possideras af Grefwe Axel Lillia". Denne var gift med Johan Gabriel Stenbocks syster Maria Elisabet.
[65] Se nedan refererade målet ur Kinnefjärdings härads dombok 6/6 1695 § 9.
[66] Adeln och dess gods, M.G. De la Gardie, Godsräkningar 1654—59. KA.
[67] Grev- och friherreskap, Läckö, Räkenskaper 1653. KA.
[68] E 1717. RA.
[69] Se not 66.
[70] Lext, G., Mantalsskrivningen i Sverige före 1860, Göteborg 1968, sid. 48 ff.
[71] I Läckö grevskaps jordebok 1666 angives Källstorp som bortbytt under Söderbo till frälse. Adeln och dess gods, M.G. De la Gardie, Godsräkningar 1666. Se även not 57.
[72] Se not 57.
[73] Se not 56.
[74] E 1619. RA.
[75] Kinnefjärdings härads dombok 25/9 1677 § 24.
[76] Adeln och dess gods, M.G. De la Gardie, Godsräkningar 1666. KA.
[77] D:o 1668:1 KA.
[78] E 1713. RA.
[79] E 1619. RA.
[80] Se not 55.
[81] Kinnefjärdings härads dombok 16/3 1680 § 5.
[82] D:o 19/9 1678 § 1.
[83] Adeln och dess gods, M.G. De la Gardie, Godsräkningar 1674—75. KA.
[84] Kinnefjärdings härads dombok 6/6 1695 § 9.
[85] I domboken står "½ part", men detta måste bero på en felskrivning, då son på den tiden ärvde dubbelt mot dotter.
[86] I mål inför Kinnefjärdings häradsrätt 16/3 1680 § 5.
[87] Detta kan ha varit en anledning till, att han ej underskrivit brevet från 1677.
[88] Jfr Lext a.a. sid. 45 och 262. I mantalskommissarieinstruktionen den 26 juni 1673 står i p. 5., att antecknas skola "... så många som på gården finnas och ähre öfwer 15 åhr gamble, och icke så bräckelige elr förlammade ähre, att de ju kunna tiena sig födan, elr elliest äre af något förrådh. Men ähr någon blind, allmose hiohn elr oföör, och ike hafr något bruuk, den blifr der af förskonadt..."
[89] Kinnefjärdings härads dombok 18/6 1681 § 34.
[90] Hon levde enligt domboken 6/6 1695, not 84.
[91] Se även Sundholms Beskrivning över Källby socken, manuskript i Stifts- och landsbiblioteket i Skara.
[92] Reduktionskommissionen, Skaraborgs län, Jordebäcker D IV b. 16. KA.
[93] EÄ V sid. 139 f.
[94] Svensk Uppslagsbok.
[95] Kinnefjärdings härads dombok 9/11 1693 § 10.
[96] Krigskollegii Husesynskontor, E. Inkomna handlingar, IV. Husesynsinstrument.
[97] 1 aln = 0,6 m.
[98] 1 skeppund = 170 kg.
[99] Lantmäteristyrelsens arkiv. P 23.
[100] Historiskt- Geografiskt och Statistiskt lexikon öfwer Sverige, Stockholm 1859.
[101] Det kallas så från 1772.
[102] Original i Upsala Universitetsbibliotek.

1540. Olaff i Kätilstorp (Källstorp) upptages i en längd över prebendegods tillhörande Skara Stift.
1549. Kätilstorp indrages till Kronan. Olaff efterträdes av Algudt.
1568. Källstorp brukas av Algutt och Peder (Per Nilsson).
1573. Lars Herlugsson övertager bruket av gården.
1615. Läckö grevskap, vari Källby pastorat ingår, förlänas till Jacob De la Gardie.
1616. Pär i Källstorp och "Hokonn i gården" stå första gången antecknade i mantalslängderna.
1652. Pärs söner Sven och Nils Persson övertager bruket av Källstorp. Magnus Gabriel De la Gardie tillträder Läckö grevskap.
1680. Sven Persson avlider.
1681. Läckö grevskap reduceras till Kronan.
1683. Källstorp tilldelas indelningsverket såsom mönsterskrivareboställe under Västgöta-Dals regemente.
1692. Källstorp blir löjtnantsboställe. Mangårdsbyggnad uppföres efter Erich Dahlberghs normalritningar.
1697. Nils Persson flyttar från Källstorp till Skeby socken, där han avlider 1703.
1753. Ny mangårdsbyggnad av tegel uppföres.
1776. Broby socken storskiftas.
1832. Källstorp utarrenderas till bönder.
1956. Mangårdsbyggnaden restaureras.

Olof

Per Olofsson
f. omkr. 1577 + omkr. 1655
Bonde i Källstorp

Sven Persson
+ 1680
g.m. Ingeborg
Andersdotter
se vidst.

Nils Persson
f. omkr. 1617 + 1703
g.m. Karin
Andersdotter
Se vidst.

Per Nilsson
Ekman
+ 1691
Handelsman i
Lidköping

Anders Nilsson
Ekman
+ 1722
Handelsman i
Lidköping

Per
Svensson
Kielberg
f. 1652
+ 1716
Kyrkoherde
i Ekby

Anders
Svensson
+ 1735
Bonde i
Truvetomten

Måns
Svensson
+ omkr. 1723
Bonde i
Äle

Jöns
Svensson
Kielbergh
+ 1733
Byggn. skriv.
på Läckö
Stamfar för
släkten
Kjellberg
(Sv. Släktkal. 1976)

Lars
Svensson
+ 1739
Bonde i
Possegården
i Källby

Anm. När ej annat angives avse gårdsnamnen Broby socken.

Lars Herlugsson

Håkan Larsson
+ omkr. 1654
Bonde i Källstorp

Marit Larsdotter
g.m. Anders (Månsson?)

Marith Håkansdotter
+ 1699
g.m. Erich Ifwarsson
+ omkr. 1683
Bonde i Ivarsgården
nämndeman, riksdagsman

Ingeborg
Andersdotter
levde 6/6 1695

Se vidst.

Karin
Andersdotter
f. omkr. 1627
+ 1707
Se vidst.

Håkan Erici
Broberg
f. 1661 + 1737
Kommin. i Källby
Kyrkoh. i Häggum

Ingrid
Erichsdotter
g. 2:o 1698
m. Jöns Nilsson
Bonde i
Ivarsgården

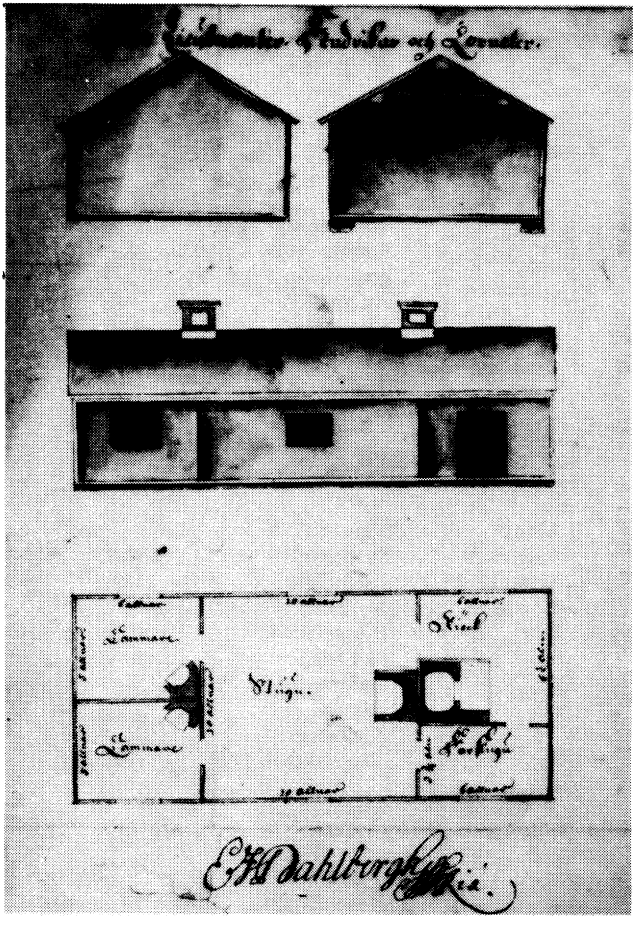

Erik Dahlberghs ritning 1687 till löjtnants- och fänriksboställe (Tält och byggnader, 1 g. KrA) Bild 1.

Äldre kaptensboställe vid Vista kompani av Jönköpings regemente (KrA) Bild 2.

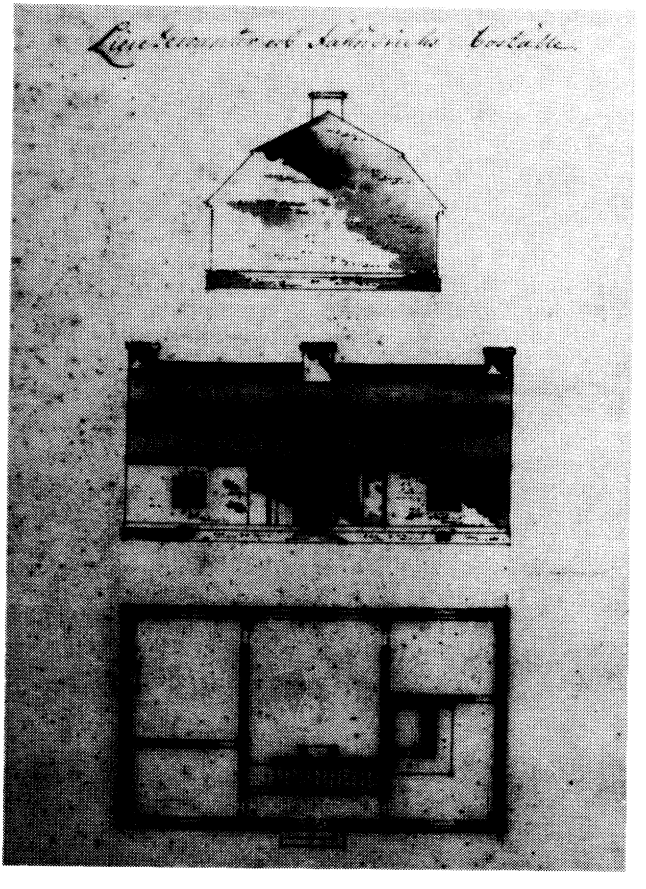

Ritning till löjtnants- och fänriks-boställe, godkänd 1752
(Tält och byggnader, 10 d. KrA)
Bild 3.

Källstorp
Uppfört 1753,
restaurerat 1956
(Foto förf. 1967)
Bild 4.

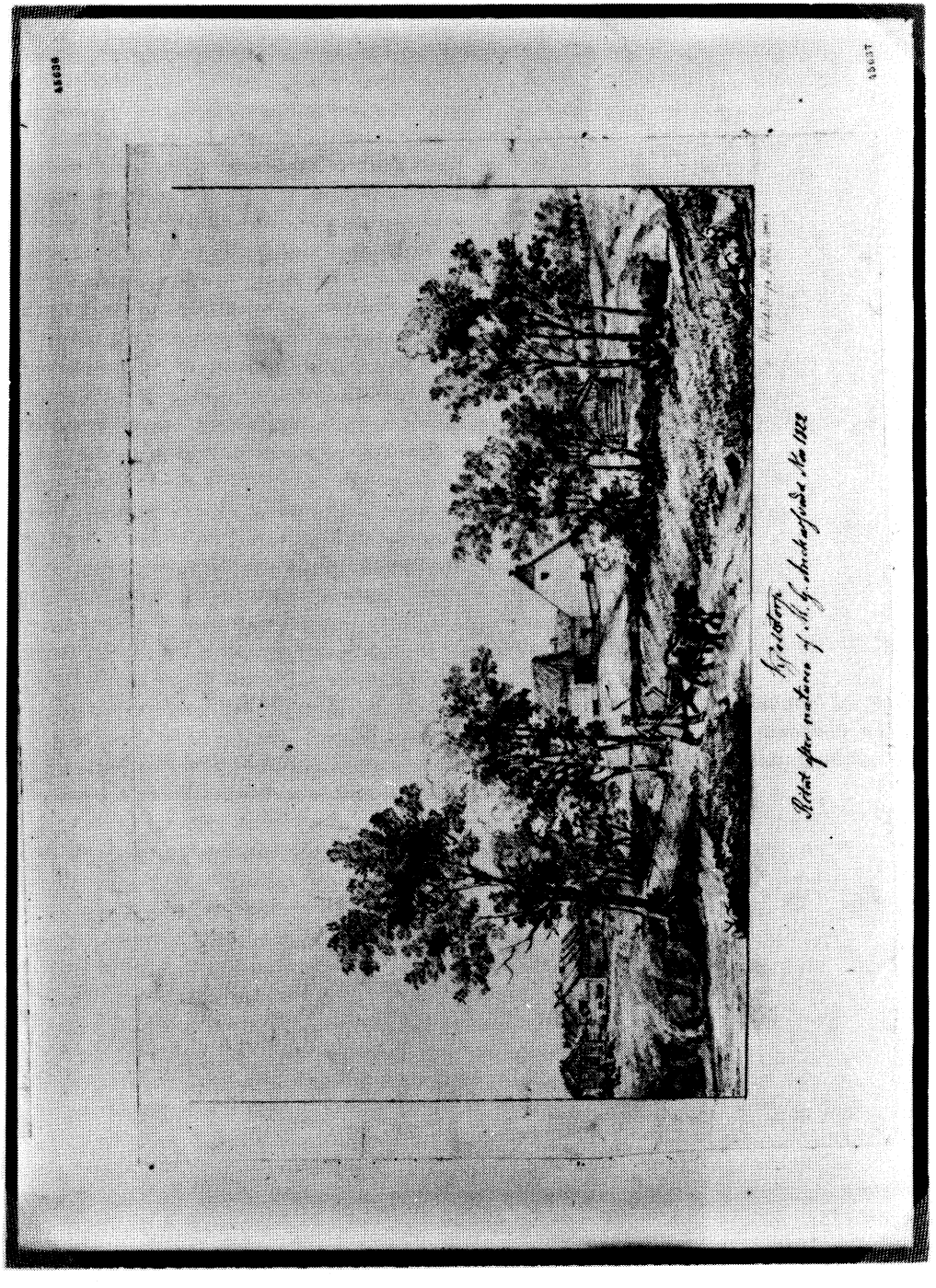

Blyertsteckning i Upsala Universitetsbibliotek 29.1 × 21.4 cm (Foto Nord. Muséet) Bild 5.

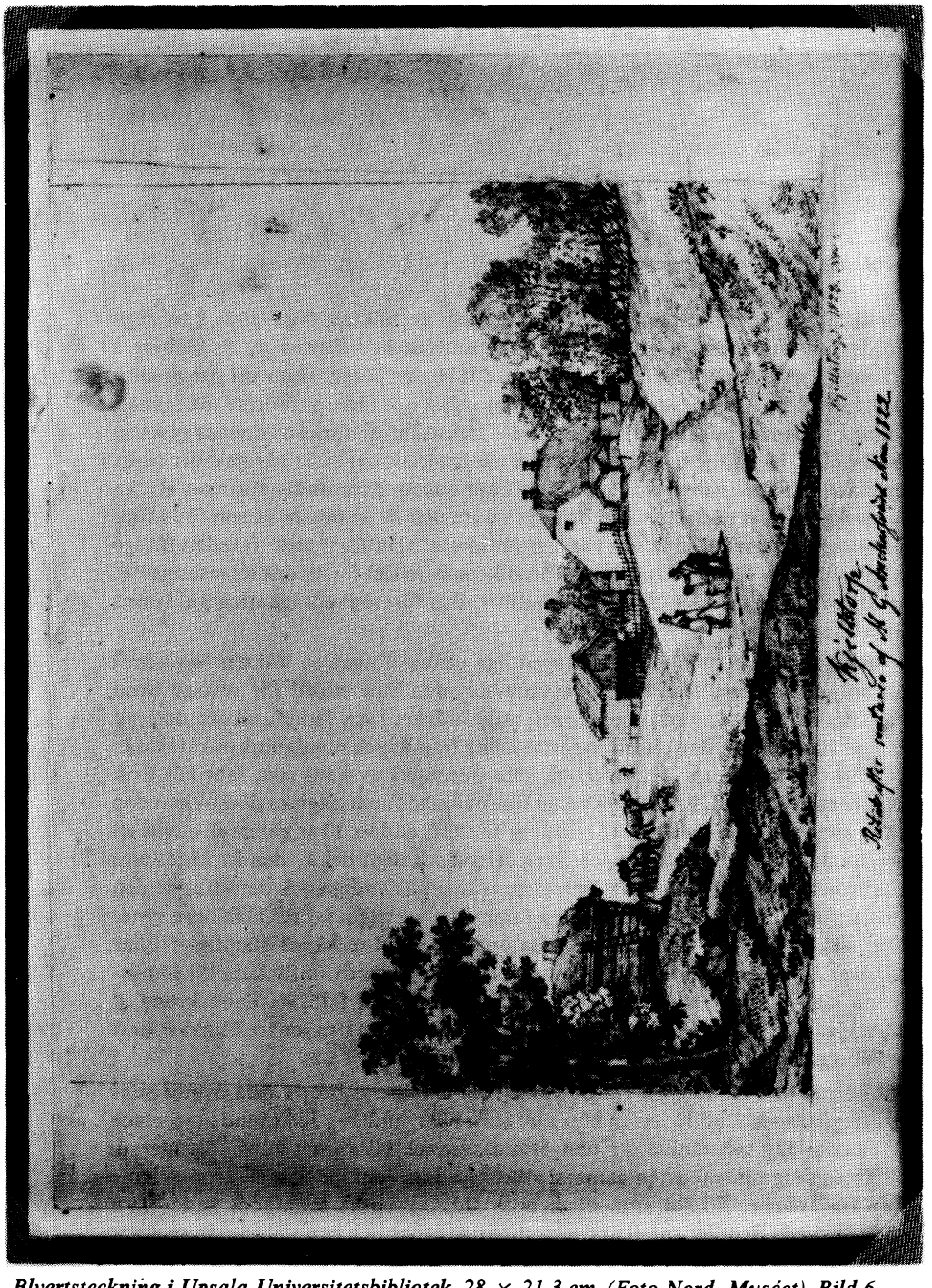

Blyertsteckning i Upsala Universitetsbibliotek 28 × 21.3 cm (Foto Nord. Muséet) Bild 6.